

ШКОЛЬНАЕ ПЫТАННЕ Ў ДЗЕЙНАСЦІ ДЭПУТАТАЎ ІВ ДЗЯРЖАЎНАЙ ДУМЫ РАСІЙСКОЙ ІМПЕРЫІ (1912 – 1917 ГГ.).

П. А. Трубыч, БГПУ (Мінск)

У пачатку XX ст. у грамадска-палітычным жыцці дзяржавы сярод прывярытэтных нацыянальных праблем было школьнае пытанне. Дэпутатамі ад заходніх губерняў не раз уздымаліся пытанні аб мове выкладання, аб фінансаванні ўстаноў адукацыі, аб неабходнасці адкрыцця вышэйшай навуцальнай устаноў у краі.

У лютым 1913 г. з дэпутацкім запытам да ўрада звярнуўся прадстаўнік ад Віленскай губерні Г. І. Свянціцкі. Дэпутат звярнуў увагу на цыркуляр міністра народнай асветы Л. Касо ад 20 верасня 1912 г., згодна з якім, права вызначэння роднай мовы вучняў перадавалася кіраўніцтву навуцальнай устаноў. На прыкладзе аднаго з гарадскіх чатырохкласных вучылішч Мінска Г. І. Свянціцкі паказаў, што кіраўніцтва школы асноўным дакументам вызначэння нацыянальнасці і, адпаведна, роднай мовы вучняў лічыла метрыку аб нараджэнні. У выніку чаго ўсе ўраджэнцы Мінскай губерні лічыліся беларусамі, а мовай іх навучання абвешчалася руская. Акрамя таго, віленскі дэпутат падкрэсліў, што згаданы цыркуляр парушае імператарскі ўказ ад 12 снежня 1904 г. аб дазволе навучання на роднай мове [1, с. 272].

Менавіта мова выкладання была "адным з самых вострых школьных пытанняў", што выклікала "самую вялікую колькасць дэбатаў, якія дасягалі незвычайнай няравнасці і напружання" [2, с. 86]. Такая актыўнасць у гэтым кірунку тлумачыцца стракатам этнаканфесійным складам насельніцтва заходніх губерняў і яго гістарычнымі умовамі развіцця.

Пад час абмеркавання бюджэту Міністэрства народнай асветы дэпутат ад Віленскай губерні С. Г. Мацэвіч ахарактарызаваў сітуацыю ў Віленскай навуцальнай акрузе. Ён адзначыў, што палітыка моўнай русіфікацыі ўсяго навучальнага працэсу, якую праводзілі мясцовыя чыноўнікі, стрымлівае нацыянальна-культурнае развіццё не толькі палякаў, а таксама беларусаў, літоўцаў, латышоў і ўкраінцаў [1, с. 274].

Выступаючы тут жа, трудавік У. І. Дзюбінскі адзначыў, што шматмільённае ўкраінскае насельніцтва "не мае не толькі сваёй вышэйшай або сярэдняй школы, але і не мае ніводнай ніжэйшай школы з правам выкладання на роднай мове". Ад імя трудовой групы ён заявіў аб неабходнасці надаць усім грамадзянам без розніцы нацыянальнасці роўныя правы, у тым ліку на свабоднае выкарыстанне роднай мовы ў школе [3, стб. 636].

Рыжскі дэпутат І. П. Заліт прызнаў, што "пачатковая адукацыя ў апошні час у прыбалтыйскіх губернях не толькі не прасунулася наперад, але і адстае ў параўнанні з многімі зямскімі губернямі ...", і выказаў пажаданне, каб органы народнай адукацыі больш грунтоўна займаліся ўдасканальваннем сістэмы адукацыі ў педагагічных і выхаваўчых адносінах [3, стб. 713].

Дэпутат ад фракцыі правых Г. Г. Замыслоўскі выступіў у падтрымку царкоўна-прыходскіх школ і прапанаваў павялічыць выдаткі на іх утрыманне. Супраць такой ініцыятывы выступілі С. Г. Мацэвіч і Г. І. Свянціцкі. Яны даказвалі, што царкоўна-прыходскія школы не могуць задаволіць патрэб насельніцтва Заходняга краю, таму неабходна палепшыць фінансаванне агульнаадукацыйных школ Міністэрства народнай асветы [1, с. 274].

Не менш востра стаяла пытанне аб мове навучання аснова веры беларусаў-католікаў. "Наша ніва" вяла палеміку як з польскімі, так і з рускімі перыядычнымі выданнямі. Яе пазіцыя адлюстроўвала "жаданне беларусаў завесці родную мову ў касцёле". Газета крытыкавала праваднікоў урадавай палітыкі за тое, што замест польскай мовы пры навучанні каталікоў рэлігіі яны спрабавалі ўвесці не беларускую, а рускую мову [4]. Сутнасць такой палітыкі тлумачыла "Северо-Западная жизнь": "У правілах вызначана, што закон Божы ў школах з іншавярным складам навучэнцаў выкладаецца на іх роднай мове, якая ў сваю чаргу, вызначаецца сведчаннямі бацькоў або алекуючых навучэнцаў. Калі настаўнікамі было зроб-

лена першае апытванне бацькоў, то амаль усе яны паказалі, што іх родная мова "простая" г. зн. беларуская. Калі б ксяндзы нашага краю – працягвала далей газета – не належалі да польскай нацыянальнасці і не праследавалі ніякіх палітычных мэт, то зразумела, што яны перайшлі б да выкладання на беларускай мове і ў выпадку непрыдатнасці яе да выкладання як мовы не распрацаванай, не самастойнай, якая з'яўляецца адной з мясцовых рускіх гаворак, перайшлі б да выкарыстання рускай мовы" [5]. У дадзеным выпадку, як бачым, беларуская мова выкарыстоўвалася ў якасці прыкрыцця ўрадавай русіфікацыйнай палітыкі.

Адмоўнае стаўленне да беларускай мовы дэманстравалі і польскія ксяндзы. Так, дэпутат Думы трэцяга і чацвёртага скліканняў ксёндз С. Г. Мацэвіч патрабаваў, каб навучанне дзяцей беларусаў-католікаў у лататковай школе адбывалася на польскай мове, такая ж пазіцыя была ў адносінах да ўвядзення беларускай мовы ў касцельнае набажэнства.

Дэпутат М. М. Чыхачоў унёс на разгляд Думы ў якасці пажадання прапанову аб неабходнасці адкрыцця ўніверсітэта ў Заходнім краі. Сацыял-дэмакрат Н. С. Чхеідзэ, працягваючы тэму выступлення, нагадаў, што падобнае пажаданне было прынята яшчэ Дзяржаўнай думай трэцяга склікання, аднак рэалізавана не было [6, стб. 530-532].

Як ужо адзначалася, правыя аялі актыўную барацьбу за захаванне царкоўна-прыходскай адукацыі. Умовай "пасляховага развіцця заходнерускіх зямель – яны лічылі – абмежаванне доступу беларускага і маларускага насельніцтва да польскай адукацыі" [7]. У заходніх губернях, ва ўмовах шматканфесійнасці, такая пастаноўка народнай адукацыі была, на думку правых, галоўным сродкам утрымання рускай прысутнасці ў краі.

Беларускі друк уважліва сачыў за палітычнымі дэбатамі ў галіне адукацыі. "Наша ніва" неаднаразова абгрунтавала неабходнасць стварэння "народнай школы", якая будзе даступнай кожнаму. Без такіх школ выданне не ўяўляла "будучага развіцця беларускіх зямель" [8]. Аднак для рэалізацыі пастаўленай задачы былі аб'ектыўныя перашкоды. Рэдактар-выдавец "Нашай нівы" А. Уласаў адзначыў, што з аднаго боку "польскія памешчыкі" наўмысна стрымліваюць працэс адкрыцця "народных школ", так як баяцца, што навучанне будзе весціся на рускай мове, з другога боку, расійскія чыноўнікі не жадаюць пусіць у школы "палякаў". Такім чынам, і першыя, і другія не былі зацікаўленыя ў адкрыцці школ на беларускіх землях [9, с. 71].

Беларускія выданні друкавалі матэрыялы, дзе тлумачылі неабходнасць развіцця адукацыі і асветы ў краі. Каталіцкая газета "Biellarus", якая выдавалася ў Вільні на працягу 1913 – 1915 гг., пісала, што "чым больш будзе ў дзяржаве разумных і вучоных людзей, тым большы ў ёй будзе парадак, тым яна будзе мацнейшая" [10]. Узровень развіцця дзяржавы, па перакананні выдання, напрамую залежыць ад колькасці адукаванага ў ёй насельніцтва. Галоўным крытэрыем адукаванасці на той час была пісьменнасць. У Паўночна-Заходніх губернях доля пісьменнага насельніцтва была даволі высокай, у параўнанні з сярэднім паказчыкам па Расійскай імперыі – 32% супраць 28,4% [11, с. 17].

Літаратура

- 1 Смелянчук А. Ф. Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864 – люты 1917 г. / А. Ф. Смелянчук – СПб.: Неўскі прасцяг, 2004. – 406 с.
- 2 Ролл А. Н. Что сделала Государственная дума для народного образования. Спб., 1912.
- 3 Государственная дума. Четвертый созыв. Стенографические отчеты. Сессия I. СПб., 1913. Ч. 3.
4. Наша ніва. – 1912 – 19 крас.
5. Северо-Западная жизнь. – 1913. – 1 янв.
6. Государственная дума. Четвертый созыв. Стенографические отчеты. Сессия V. СПб., 1912. Ч. 3.
7. Северо-Западная жизнь. – 1912. – 20 дек.
8. Наша ніва. – 1910. – 1 студз.
9. Унучак, А. У. "Наша ніва" і беларускі нацыянальны рух (1906 – 1915 гг.). / А. У. Унучак. – Мінск: Беларуская навука, 2008. – 186 с.
10. Biellarus. 1913 № 29.
11. Лыч Л. М. Беларуская нацыя і мова: Літаратурна-гістарычныя артыкулы. / Л. М. Лыч – Мінск: Мастацкая літаратура. 1994. – 277с.